

"שקעה"

שלו, יום עמדו על דעתו כשהוחלט שהוא נוסע ללמוד בסלבודקא וכפי שהוא כתב: פה מתחילים חיים חדשים! ובמכתב שכתב לידיד הוא מתאר בלשונו הציורית: כלל גדול הוא באדם ובכל הבריא אין דבר תולה, או שיורד או שעולה. ואנחנו בהיותנו רחוקים ממרכז אידיאלי ועוזבים לנפשנו, האם עלה נעלה או ירד נרד ח"ו? סיני אחד יש לנו ברור זה וסלבודקא שמה! כל הפורש מן החר נופל בבקעה...

ב"כנסת ישראל" הסלבודקאית או כפי שהוא מגדירה "בית המדרש הגדול למדע התורה" הוא למד שמונה שנים ודבק ברבותיו מן הסבא צוק"ל ומרן הגאון רבי משה מרדכי עפשטיין צוק"ל ושם קיבל את ה"צורת אדם" שלו.

במכתב שכתב לידיד שכפי הנראה מהמכתב עמל ביגיע כפיו ורבי אברהם אלי' היה אז תלמיד בישיבה הוא כותב מהו יעודו של בן ישיבה: בני ישראל מצווים לעלות - "שטייגען!" ועבדים אינם מצווים בלתי אם שלא יהיה עולמם תודו שיחא להם לכל הפחות משהו של מציאות. לא כן לב העברי! מצווה לזרוע אחרי חרישה ולקצור אחרי זריעה, לאסוף עומרים ולהכין ארצות לעתיד לבוא...

כבר בתור בחור בישיבה כתב מאמר בקובץ "כנסת ישראל" שהוציאה הישיבה בשנת תרע"ב בחתימת "אחד מתלמידי כנסת ישראל" הוא מיטיב לבאר את מעלתו של בן ישיבה נגד המשכילים שכביכול מקרבים את הנער 'המשכיל' לתורת ישראל, ומאידך לבני הישיבות לא מתייחסים בכלל.

"הרי כל מי שזכה להיות אך מעט בין הישיבות, ידע כמה עולמות מלאים של מחשבה מקורית ורוח כביר מרחפים במקומות הם. כיצד רואים שם את העבר היהודי ומה יודעים שם ללמוד ממנו בכדי לראות לפנייהם היטב את העתיד... אבל, חבל, רואים ואינם נראים!"

■ הגאון רבי יונה מרצבך צ"ל, ראש ישיבת "קול תורה", תיאר באחד ממאמריו הלוויה בברלין שבגרמניה בה השתתף באיר תרפ"ד: קהל של מאות אלף איש. מיהו האיש שאנשים איתנים ממערב אירופה, קרים ומתאפקים, מתפרצים בבכיה מזעזעת מסביב למיטתו, מבכים את האי שופרא דבלי בארעא?

■ מי היה אותו שופרא דבלי בארעא שבני אשכנז התפרצו בגללו בבכי מזעזע? הגאון רבי אברהם אליהו קפלן צ"ל - היה זה שהצליח להעתיק את רוח התורה והמוסר של ישיבות ליטא לגרמניה ■ תשעים שנה לפטירתו

ח. כהנוביץ

במאמרו "בעקבות היראה" - מאמר אותו מכנה מרן הגר"י סרגא צוק"ל: מאמר שהיה ראוי להיכתב על ידי אחד מאבות המוסר. זה אינו מאמר אלא תמצית סגולתית של השתקעות בדעות עמוקות, כותב הגאון רבי אברהם אליהו קפלן צ"ל:

' כל אדם בן דעת גמורה יכול לזכור את הרגע החיוני ההוא של אותו "היום" הגדול אשר בו "עמד על דעתו" עמד ונתקיים. יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונהו בכמה שנים, אולם אין קנין זה אלא הולך ונמשך...'

מתי היה אותו יום בן עמד הגאון הצעיר הזה על דעתו? הוציא לאור: 1234567 מועדון: 1234567

קולו מרנין הלב...

רבי אברהם אליהו קפלן צ"ל נולד כמה חדשים אחרי פטירת אביו הגאון רבי אברהם אליהו קפלן - 'העילוי מראקוב', שם שנישא בהערצה בפי יהודי ליטא. מרן הגר"ח מבריסק צוק"ל אמר פעם (כפי עדות נכדו) שאינו מאמין בעילויים ששמן הולך לפנייהם, אחד היה יוצא מהכלל והוא העילוי מראקוב שהיה בקי בכל התורה! רבי אברהם אלי' גדל בבית סבו בקיידאן עד גיל בר מצוה. בהיותו בן חמש הביאוהו לפני מרן הגר"ח מבריסק שקם לפניו מלא קומתו ושמוח שזכה לראות בן לאותו גאון וצדיק, ואז עבר לטעול ושם למד בישיבה בראשות מרן הגאון רבי אליעזר גורדון צוק"ל. במכתב שכתב יום אחרי פטירתו הפתאומית של רבי אליעזר מטעולו הוא כותב: את

הכול אנו יכולים להאמין, כן רכנו אליעזר הגדול איננו ולא נראה עוד את זיו קלסתר פניו הטובים והאהובים כל כך, לא נשמע עוד את קולו מרנין הלב ומחיה הנפשות. לא נאזין עוד ממנו את לקחו העז והכביר מעל דפי התלמוד - כי האיש הגדול והמרומם הזה ישכון עפר הרחק מאיתנו באדמה נכריה וזה בצדמת ליגדון...

"מתחילים חיים חדשים!"

בגיל ט"ז למד חצי שנה ב"תלמוד תורה" בקעלס במשך זמן קצר ואילו ואז הוא מתאר ברשימה ביומנו שהגיע היום הגדול הוציא לאור: 1234567

הבלב יומה"

"בורח מהכבוד"...

בסלבודקא הוא נקשר בעבותות אהבה ידידות חזקים עם מרן הגאון רבי יחזקאל סרגא זצוק"ל וגם בתקופה שעזב את הישיבה הם התכתבו ביניהם רבות. במאמר שכתב עליו רבי יחזקאל אחרי פטירתו מתאר איך כשהגיע רבי אברהם אלי' לסלבודקא היה רק כלי מוכשר לקבל ותמיד חתר וחיפש אם דרכו ישרה או לא, תכונה מאד אופיינית לסלבודקא. הוא בא לרבו ובסוף אחרי מחשבות נדבק בו בדבקות מיוחדת והנפש נוצרה ונעשתה.

באחד המכתבים כפי המובן מהתשובה כתב רבי אברהם אלי' שיש בני אדם שלא רוצים להתבלט ולקבל כבוד. רבי יחזקאל כותב לו כי אדם קמצן שיש לו הרבה ממון והוא לא משתמש בו זה לא בגלל שהוא שונא בצע אלא אהבת הממון שבו גברה עד כדי כך עד שהביאה אותו לעצבים שמא יפסיד כסף ומכך נהיה קמצן!

כך אדם שמפחד על כבודו שמא יפגע מראה את עצמו כנחבא אל הכלים אבל במחבוא הוא חושב מתי יבואו אנשים ויצאו בכוח לבמה הכי גדולה בעולם! ואז כאילו מבטלים את המכבדים "ביטול היש" ומה שהיה מקודם "כבוד" נהיה כעת "גאוה" ועוד הוא מבקש "כבוד" על הגאוה הזו, על כך שהוא מבטל את כבודו...

עד כדי כך היה הקשר ביניהם, כשגולדה לרבי יחזקאל בתו שתח"י כתב מכתב לבשר על כך לרבי אברהם אלי'. אחרי פטירתו בפתע הגיע רבי יחזקאל לנחם את בני המשפחה ושהה עימם זמן מה עד שעלה לארץ הקודש להקים את הישיבה בחברון.

באו רענים ויצאו שבעים

באחד ממאמריו הוא מתאר את פעלו של מרן הגאון רבי ישראל סלנטר זצוק"ל בהחדרת לימוד המוסר עפ"י דברי חז"ל שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי. לא נאמר למחשבתם, אלא למעשיהם. אילו היה אברהם אבינו מתרגז על השחתת העולם ובורח לחרדי לבבו, לא היה עולה בידו אלא רגונותו. אברהם אבינו ריחם על בני סדום והלך לדבר איתם לקנות את ליבם. הוא פתח ביתו לכל עובר ושכ ללמד בנחת את היהדות.

וכאן ממשיך וכותב: לפני שנים לא רבות היה בינינו אדם אחד שעשה כמעשה הזה. מארץ לארץ

נדד ובכל מקום תקע אהל. לא בנה לשם כך בנין מיוחד אלא שכר לו חדר במקום שמצא ואצר בו מספרי המוסר וקרא שם אהל זה "בית המוסר". יחידים התכנסו בבתי הלל, באו רעבים ויצאו שבעים ובשובם נפשם השביעו אחרים. אלמלא הבתים הקטנים הללו לא היו יכולים כלל להתקיים בעת הזאת הישיבות הגדולות. כך היו מעשיו של אדם גדול שהשתדל ללכת בדרכי אברהם.

בשנות מלחמת העולם הראשונה שהה בבית אמו בטעלו והתקרב מאד למרן המהרי"ל בלאך זצוק"ל. אחרי המלחמה הוא עסק גם בנושאים ציבוריים והקים את תנועת הנוער החרדי "תורה ועזר".

החלה להצמיח שושנים

בשנת תר"פ אחרי נישואיו הוצע לו לכהן בבית המדרש לרבנים בברלין מיסודו של הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל. אחרי פטירת הגר"צ הופמן זצ"ל הוא עמד בראשות בית המדרש. על השפעתו הרכה בבית המדרש יעיד מכתבו של מרן החפץ חיים זצוק"ל במענה לפנייתו של רבי אברהם אלי' ששייב לשאלותיו בו הוא כותב: עלו ליבי בראותי כי ארץ אשכנז התחילה להצמיח שושנים כמלפנים שהיתה אכסניא של תורה...

בנאום עם כניסתו הבחיר רבי אברהם אלי' את שאיפותיו בתפקידו החדש: רכותי! בבית המדרש הזה יכתבו רבי התורה על לב צעירי הדור. עוד מראשית ילדותם של בני הנעורים צריך כתב קדש זה להירשם על לוח ליבם! יהיה נא "כתב שחור על ניר חלק"...

גם בכהנו בברלין הרגיש תלמיד מוסרי של סלבודקא וכפי שכותב במכתב למרן הגר"א שר זצוק"ל:

'בימים האחרונים נזדמנו לי סוגיות של חיים שהרבה יש לעמול בהם עד כדי להגיע למסקנא טהורה. באתי להורות כי הרבה הרגשתי בסוגיות האלה כי למדתי בסלבודקא, כי נפלו עלי זהרורי המוסר... נזכרתי באותם הלכות החשודים שאדם צריך לחשוש בהם את עצמו, ברוכים אתם לך' אלוקי ישראל מורי המאור שכתורה! הלום ראיתי אחרי רואי בסלבודקא את כל פתלתולי המידות והמעשים. אז ראיתם בליבי, שמעתים האזנתים, אך פה ראיתם לעיניים'.

המשך בעמוד 23

במאמר שכתב שנתיים אחרי פטירתו הגאון רבי דב מעיני זצ"ל (כשהיה עדין בחור בכנסת ישראל בחברון) הוא מתאר שיחה של רבי אברהם אלי' האחרונה בחייו בשבת פרשת קדושים תרפ"ד אחר הצהרים:

רבי אברהם אלי' פתח בדברי הפסוק: "והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ד' אלוהיכם". הקב"ה מצווה עלינו להיות קדושים, מהי אותה קדושה? חז"ל הורו לנו: "והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים" - אתה רוצה לאכול, למענך כל הנאות העולם אבל השולחן הערוך לפניך הוא מזבח קדש. כיצד?

נטילת ידיים מלפנים, נטילת ידיים אחר כך באמצע מחשבה בדברי תורה. אין כאן מעשה של שכירת רעב סתם אלא יש כאן מעשה שבקדושה. אם אתה רוצה שסעודתך תהיה קרבן קדוש ושולחןך יהיה מזבח תתקדש לפני הקב"ה. אין בעולם מעשה סתם, כל דבר בחיים ולו הכי גמון התורה נותנת לנו אפשרות להתרומם על דו "והתקדשתם והייתם קדושים"...

רבי דב מעיני בלשונו הפיוטית מתאר את השפעת הדברים: רעיונות נוגה על חיבתו המופלאה של הקב"ה לבניו בחיריו ילהיבו את הלב. בוקע אור יקרות מסביב. בפנים ולפני ולפנים נכספת הנפש לשמוע יותר ויותר דבריו של הרכ... סוחף תשוקה כבירה להיטיב לעלות ולהעלות, טהור להיות בכל הליכות האדם להימסר לגמרי לנגוהות קדושתה של תורה ובה לעשות חיל...

'אבוקת אור המוסר שהודלקה על ידי רבי ישראל סלנטר שגשגה למופת על ידי גדולי תלמידיו ואחר כך על ידי רבו האלטער, יצת אותה גם הוא במערב, האבוקה תתלקח ואור יהיה גם שם, הנה קם גשור נהדר בין מקומות התורה שבליטא למבצר התורה שבמערב ושיירות מצויות מהכא להתם והתם להכא...' (מתוך מאמרו המרגש של הגר"ד מעיני).

שבת ק"ש 15

"שקעה חמה בלב יומה"

המשך מעמוד 15

לימוד המוסר בביהמ"ד לרבנים!

בכוחותיו המיוחדים הוא הצליח להחדיר בתלמידיו בבית המדרש לרבנים את תורת המוסר. מלבד מה שבצמחו היה חניך תנועת המוסר וספג רבות ב"כנסת ישראל" בסלבודקא, סב אשתו היה הגה"צ רבי לייב ברוידא זצ"ל אחיו של הגה"צ רבי הירש ברוידא זצ"ל מקעלם וכששמע על משרתו בברלין שלח לו מכתב ברכה קצר ובין השורות כתב: **אולי כדאי שתעשה קביעות בישיבתך בכל יום לא פחות חצי שעה ללמוד מוסר כמו בקעלם וסלבודקא.**

כמענה לכך כותב רבי אברהם אלי' כמה חדשים לפני פטירתו לסבו שגר בירושלים: החילולי להוציא לאור את מבוקשו בענין לימוד המוסר בבית מדרשו וגם דברתי פעם ברבים בענין זה ויהי רצון שתהא הצלחה במעשי ידי.

הוא השפיע רבות על תלמידיו בתחום המוסרי וכפי שסיפר הרב ד"ר משה אויער: **בן זצ"ל תלמידו מביהמ"ד לרבנים כי בכל מצוה היה מדקדק שלא לפגוע בכבוד אדם על ידה. פעם כתב לר' משה על ענין פלוני והוכרח לדבר שם על אנשים קרובים. בתוך המכתב הוא כותב שהוא משתדל להסביר את הענין אבל הוא נוהר מלשון הרע כי האיסור הנורא של לשון הרע נוהג גם בקרובים! וכמה הוא שמח שהענין נגמר בכי טוב בלי לפגוע בשום בן אדם.**

הגאון רבי רב מעייני זצ"ל ידיו מתקופת לימודיו בסלבודקא ולימים רבה של מגידאל תיאר במאמר לדמותו של רבי אברהם אלי' כיצד הוא הצית את אש המוסר באשכנז. הוא קבע אפילו סדר לימוד המוסר כמקובל בישיבות ליטא ואף היה מוסר שיחות מוסר על חובות האדם בעולמו.

בראש השנה תרפ"ד האחרון לחייו שהה בסלבודקא (כפי הנראה גם בשנים קודמות היה נוסע לימים הנוראים לסלבודקא) ואחרי התפילה שוחח ביחידות עם רעו מרן הגר"י סרנא דברים גבוהים אשר רבי יחזקאל עצמו השתומם על רום הדברים והרגיש כי לרבי אברהם אלי' יש ענין בעולם העליון אך לא רצה לחשוב...

לחולק של אירופה...

בארבע השנים בהן כיהן בברלין הוא

לבנות בית על גדות ים התלמוד

תכניות רבות היו לו עוד בחייו. תקופה קצרה לפני פטירתו הציעו לו רבנות באחת מערי ליטא והוא סירב במכתב שכתב שבועיים לפני פטירתו הוא מתאר את חלק מחזונו הגדול: **"החילולי בעזרת ד' לבנות לי בית על גדות ים התלמוד... עבד עברי הנני בבית המדרש לרבנים בברלין שכל קהילות ישראל בארצות המערב העומדות על בסיס התורה והמצווה פונות אליו לקבל ממנו רבנים ומורים..."**

הבית אליו הוא מתכוון הוא פירוש לתלמוד בבלי שרצה לכתוב ורק את הפרק הראשון במבוא הספיק לכתוב.

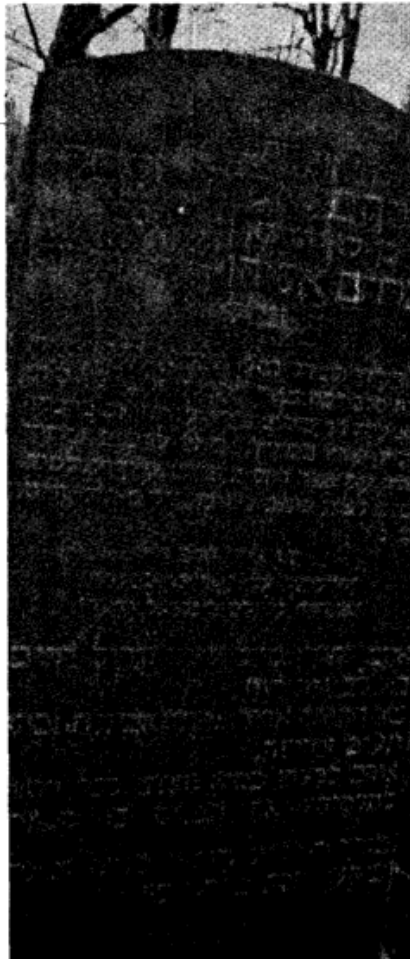
בליל ט"ו איר תרפ"ד נפטר רבי אברהם אלי' בפתאומיות בגיל שלושים וארבע באמצע שעסק בתשובה לשאלה קשה שנשלחה לו על ידי אחד הרבנים. פטירתו הכתה ברעם את גדולי התורה וכפי שהתבטא מרן הגרא"ז מלצר זצוק"ל: **אין אומר ודברים לבאר גם במקצת האבדה הגדולה לכלל ישראל. אין רמעות בעיניים לכבות השריפה הגדולה אשר שרף ד'.**

מרן הגר"י סרנא זצוק"ל אמר עליו כי אילו היה זוכה ומאריך ימים ברור שהיה עושה מהפכה רוחנית באשכנז כולה ועטרת התורה שהיתה לפניו בארץ של חכמי אשכנז היתה חוזרת לידיה במידה מסוימת. אחרי פטירתו הגיע לברלין לכהן במקומו, ידידו מתקופת סלבודקא הגאון רבי יחיאל יעקב ריינברג זצ"ל ה"שרידי אש".

על מצבתו בבית החיים של קהילת "עדת ישראל" בברלין נחרט: **רבי אברהם אליהו ב"ר אברהם אליהו העילוי מראקוב. איש יהודי גדול דעה וגדול חיים. עודו רך בשנים נקרא להיות אב בחכמה והרבין תורה בברלין בבית המדרש לרבנים.**

בר לב וזך רוח שר התורה אדיר אמונה אביר התבונה ונעים זמירות. אוהב לרעהו כמוהו וחביב לכל רואהו. לתלמידיו אח ונפשם בו קשורה. בזהר הרקיע הזהיר מזרח ומערב. שקעה חמה בלב יומה (על שם שירו המפורסם "שקעה חמה שקעה נפשי...").

"כל העולם כולו אינו אלא בית ספר גדול ונערץ בעל מחלקות רבות, שכל הנמצאים הם תלמידיו. והאדם שאינו מעלה את נפשו בזה אחר זה בלי עיכוב - אינו כלל בגדר המציאות העולמית ואינו אלא תוהו ממש... תוהו ובוהו" (בעקבות היראה ע' קצ"ז).

נשאל שאלות רבות בעניני השעה והתבקש להיות שותף בארגונים האורתודוקסים שהתארגנו אז. מעל גבי הירחון התורני "ישרון" שהופיע בברלין כאב את מצב הדור. שם פרסם את מאמריו הגיגיו ושיריו. מאמרו המוסרי הנודע "בעקבות היראה" הדהד בירחון. עקב התהפוכות שהיו באותם שנים, קשה היום ממבט שלנו לשפוט את המאמרים שנכתבו באותם שנים על רקע הדור והתקופה כאשר לא כולם מתאימים לבני דורנו.

באחד ממאמריו הוא מוכיח את יהודי ברלין וקורא להם להקים בית ספר חרדי על אף הביקורת שתתעורר בעקבות כן.

לחידוד המצב כותב: **"כל המכנים זרעו לבתי ספר של מלכויות, ידע נא - אם נעים לו זאת לדעת או לא נעים לו - כי הוא מעביר זרעו למולך של אירופה, וכי הוא עומד ומשכיח מלכו של בנו את אשר נשבע ד' כי לא תשכח מפי זרעו! לעולם לא ירכיב הגנן שרשו של נטע זה בשורשיו של נטע אחר. הרכבה כזו לא יהיה לך לעולם פרי ברכה הימנה. רק ילדות אחת יש לבנך אשר בה חננו ד' אלוקינו, והיה אם תגזול את הילדות הזאת מגנש בנך, בן ישראל, ותבזבז אותה לצורך לימודים שאין בהם יסוד לחיי יהודי בתור יהודי בן תורתו - האין אתה מתחייב בנפשו?"**